

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена ретроспективному аналізу забезпечення гендерної рівності у діяльності органів внутрішніх справ України, уперше визначено періодизацію розвитку формування такого інституту.

Ключові слова: генеза, ретроспективний аналіз, гендерна рівність, органи внутрішніх справ, правоохоронна сфера.

Стаття посвящена ретроспективному аналізу обеспечения гендерного равенства в деятельности органов внутренних дел Украины. В процессе исследования автором впервые определена периодизация развития формирования института гендерного равенства в органах внутренних дел Украины.

Ключевые слова: генезис, ретроспективный анализ, гендерное равенство, органы внутренних дел, правоохранительная сфера.

Постановка проблеми. Питання гендерної рівності було важливим для усіх країн у різні часи, проте на кожному етапі історичного розвитку гострота та його характер мали свої особливості. На сучасному етапі розвитку суспільства у питанні гендерної рівності відбуваються докорінні принципові зміни. Сьогодні важко уявити без діяльності жінок сфери економіки, культури, науки, соціальної сфери. Жінки все дедалі більше опановують професії, які історично вважалися суто чоловічими. Не є виключенням і служба жінок в органах внутрішніх справ.

Статистичні дані щодо кількості жінок, які несуть службу в органах внутрішніх справ України, вказують на те, що їх кількість постійно зростає. Проте, у правоохоронному середовищі жінки знаходяться поза межами колективу домінуючих соціокультурних норм і традицій. Причиною цьому виступають різні чинники: соціальні, психологічні, культурні, освітнянські тощо. Такі ситуації суперечать принципам демократичності сталого та недискримінаційного розвитку суспільства, що підтверджує необхідність концептуального підходу до забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України.

Однією з причин негативного ставлення до жінок, що працюють в ОВС України, є стереотипне мислення та відсутність врахування історичного досвіду щодо їх залучення до праці в правоохоронній сфері. Тому процес становлення та розвитку забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України має розглядатись у нерозривному зв'язку з історією, отже доцільним є ретроспективний аналіз відповідних історичних документів, які вказують на розвиток інституту гендерної

рівності в діяльності ОВС на території сучасної України.

Мета нашого дослідження полягає у тому, що на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових, науково-публіцистичних джерел дослідити особливості розвитку інституту гендерної рівності у діяльності органів внутрішніх справ в історичному сенсі.

Виклад основного матеріалу. Питанням гендерної рівності в ОВС України присвятили увагу провідні вчені, зокрема В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Барко, А. Васильєв, В. Гречко, Г. Гарбуз, С. Гусаров, Т. Іванова, Л. Кривенко, К. Левченко, Н. Максименко, О. Мартиненко, П. Михайленко, В. Цветков та ін. Дослідження авторів мали важливе наукове та практичне значення та сприяли забезпеченню гендерної рівності в діяльності ОВС України. Але, на нашу думку, в Україні замало уваги приділялося вивченню питань історичного досвіду забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС, а тому доцільним історико-психологічне дослідження особливостей виникнення, розвитку та зміни суспільних стереотипів щодо гендерної рівності та залучення жінок до служби в органах внутрішніх справ.

Перші факти залучення жінок до військової служби зафіксовані у Військовому Статуті Петра I 1716 р., норми якого наказували жінкам нести таку службу в шпиталях, на господарських та санітарних роботах. Потім у було сформовано «амазонську роту», до якої входили жінки та дочки офіцерів.

Відомою жінкою-офіцером та Георгіївським кавалером була Надія Дурова, що несла свою службу в Уланському, Маріупольському гусарському, Литовському

та Уланськівському полках, за відвагу була нагороджена солдатським Георгіївським хрестом.

Проте, можна сказати, що у період з 1716 до 60-х років XIX ст. вважалося, що серед чоловічих професій жінкам не має місця і чоловіки можуть впоратися, не вдаючись до допомоги жінок. З 60-х років XIX ст. розпочалася «нова хвиля» вступу жінок до служби у різні відомства, міністерства, канцелярії та ін. Зокрема, з 70-х років було розпочато прийом жінок на службу різних комітетів Міністерства внутрішніх справ, зокрема до статистичних комітетів [1, с.446].

Однак, із 14 січня 1871 р. Урядом Олександра II було видано та надіслано до всіх Міністерств та Головнокомандуючих особливий «Устав про службу по визначенню від уряду», нормами якого було заборонено приймати на службу жінок. Зокрема норми Указу визначали, що «на канцелярські й інші посади у всіх урядових і суспільних установах, де місця надаються за призначенням від керівництва й за вибором, забороняється прийом жінок навіть і за наймом» [2, с.448]. Можливо зробити висновок, про те, що на початку першого періоду розвитку інституту гендерної рівності у правоохоронних органах Російської імперії (з 1716 р. по 1875 р.) жінками були зроблені перші спроби щодо опанування професій у зазначеній сфері і уряд країни, обтяжений патріархальними поглядами, здебільшого фактично був не у змозі забезпечити гендерну рівність.

З початком правління Олександра III суспільні потреби визначили необхідність залучення жінок до служби у Міністерстві внутрішніх справ, у зв'язку з чим було прийнято поправку до норм вищевказаного Указу. Жінки знову мали можливість нести службу в губернських і повітових правліннях, з'їздах; у канцеляріях губернаторів, градоначальників і інших установах, Департаментах Міністерства внутрішніх справ. В основному жінки несли службу у таких відділеннях, як адресні столи, телеграфи, телефони, канцелярія. Як свідчать історичні джерела, більшість начальників провінційних установ Міністерства внутрішніх справ відмічали позитивні результати діяльності жінок, вказуючи при цьому на поліпшення психологічного клімату у колективі: «робота жінок атестується, як досить сумлінна; одна

присутність їх у канцеляріях позитивно впливає на чоловіків» [3, с.448].

Наприкінці XIX ст. жінки несли службу в різних відомствах Міністерства внутрішніх справ і після першої російської революції їх чисельність значно збільшувалась, що змусило уряд визначити правовий статус жінок на державній службі. Причини зміни державної політики в цьому питанні викладені в листі чиновника особливих доручень при міністрові внутрішніх справ А.Г. Кондратьєва директору департаменту загальних справ МВС А.Д. Арбузову. А.Г. Кондратьєв зазначав, що практичний досвід дав змогу засвідчити, що жіноча служба може бути більш продуктивнішою за чоловічу, проте повна безправність жінок «ставить їх у становище якихось паріїв в ряду інших службовців і принижує особисту гідність видатних працівниць перед малопридатними до справи особами чоловічої статі», знижуючи тим самим ефективність їх службової діяльності [4, л.1]. Для вирішення цієї проблеми було створено спеціальну комісію, основною метою якої було застосування жіночої праці в підвідомчих установах та ставлення керівників різних підрозділів Міністерства внутрішніх справ до питання про раціональність залучення жінок на державну службу та їх правовий статус. За даними комісії, у 1909 р. на службі в місцевих підрозділах МВС несли службу 1459 жінок [4, л.68].

Прийняття жінок на службу до МВС залежало від багатьох причин. По-перше, від власного відношення місцевих керівників до цього питання. Частіше жінки мали згоду влаштуватися на роботу до підрозділів МВС у більш економічно розвинених районах країни, де чоловіки мали більше можливостей реалізувати свої здібності поза державним апаратом. По-друге, певну роль відігравали і місцеві традиції. Так практично не приймалися на службу МВС жінки в козацьких областях і на деяких національних околицях, в губернських і повітових з військової повинності. У цілому комісією було зазначено, що 94 керівників різних місцевих та центральних установ ставилися позитивно до прийняття жінок на державну службу і тільки десять було категорично проти. Чиновники відмічали сумлінність, акуратність, дисциплінованість жінок, а також те, що вони, як правило, більше дорожать службою, ніж їх колеги-чоловіки.

Крім того, жінки мали в більшості середню освіту, належали до інтелігентного класу і як показав досвід проявляли достатню працездатність.

Противники залучення жінок до служби в МВС зазначали, що жінки нездатні повною мірою виконувати свої посадові обов'язки. Зокрема деякі поліцейські чиновники мотивували відмову у прийомі жінок на службу тим, що канцелярські службовці поліцейських установ нерідко залучаються до виконання оперативної роботи, яка жінкам не під силу. Крім того, деякі з них запевняли, що за своїми психологічними даними жінки не можуть займати посади на службі в МВС, тому що посади ці є відповідальними, вимагають певних навичок, знання справи і знайомства з законами, до вивчення яких жінки не схильні та вважають їх для себе сухим матеріалом [5]. Незважаючи, що така позиція все ж була рідкістю серед керівників МВС, проте в даний період на службі Міністерства внутрішніх справ жінки в основному виконували допоміжні ролі. Законодавчо забезпечення гендерної рівності визначено не було і жінки не розглядались у якості рівнозначних співробітників, що не давало їм змогу використовувати жіночий потенціал у повній мірі.

У 1914 р. вийшли закони, згідно з якими жінкам було надано право на заняття нижчих штатних посад при умові відповідної освіти, не нижчої жіночої гімназії, єпархіального жіночого училища або наявності звання домашньої вчительки. Проте у нормах зазначених законів не йшлося про забезпечення гендерної рівності, оскільки жінки не прирівнювались до становища чоловіків, які займали рівнозначні посади. Основним обмеженням було призначення на посаду, присвоєння чинів, а також отримання нагород.

У період Першої світової війни на добровільних засадах було сформовано жіночі батальйони, які приймали участь у військових діях. Так у перший батальйон М. Бочкарьової входило понад 300 жінок. Головною метою жіночих батальйонів було сприяння формування відчуття патріотизму у солдатів. До 1917 р. крім жіночих батальйонів були створені жіночі команди зв'язку та інших жіночих загонів. Зокрема такі загони було сформовано у Києві, Харкові, Одесі, Полтаві та ін. українських містах. Проте відношення до жіночих батальйонів з боку головнокомандуючих

було неоднозначним, навіть негативним [6, с.7].

У 1916 р. було видано проект Постанови Ради Міністрів Російської імперії «Про посилення поліції у 50 губерніях імперії та про поліпшення службового та матеріального становища поліцейських чинів», згідно з нормами якого жінкам дозволялося працювати у канцеляріях та діловодстві з однаковими для осіб чоловічої статі, що обіймають відповідні посади, службовими правами та привілеями, за винятком права на присвоєння чинів та нагородження орденами.

Недосконалість законодавства у правоохоронній сфері, нестача чисельності та низький професійний рівень підготовки кадрів міліції, неспроможність захистити населення від злочинності зумовили процес активізації залучення жінок до служби в міліції. Так, наприклад, у місті Жванці Кам'янець-Подільського повіту було створено загони жіночої міліції, метою яких була боротьба з контрабандистами [7, с.22].

Радянський період розвитку забезпечення гендерної рівності в органах внутрішніх справ було розпочато з експерименту за клопотанням перед НКВС РСФСР по створенню в країні «жіночої міліції». Так 26 травня 1919 р. через «Червону газету» було оголошено «заклик добровольців жінок-робітниць для несення міліцейської служби Петрограду» [8]. Умовами прийняття жінок до міліції було: пролетарське походження, рекомендації членами профспілок або робочих колективів, проходження медичної комісії. Для жінок, які мали намір вступити в ряди міліціонерів, було розроблено спеціальний курс підготовки, який передбачав вивчення законодавчих основ правоохоронної діяльності, теорії кримінального розшуку, вогневу, стрілецьку підготовку, географію місцевості. Так у липні 1919 р. успішно закінчили курс 522 жінки, яких було направлено на службу в підрозділи та ділянки міліції (постову службу, охорону громадських установ та таборів примусових робіт). Уже у вересні 1919 р. Відділом управління Петрограду у звіті Головному керівництву міліції НКВС було зазначено позитивний досвід проведеного експерименту. Зокрема у звіті вказувалося, що завдяки своїм психологічним якостям «жінки несуть службу толково, обов'язки виконують сумлінно й акуратно» [9, л.220]. З

22 жовтня 1920 р. згідно з наказом начальника міліції УСРР м. Харкова, створено перший взвод жіночої міліції чисельністю 20 жінок. Як зазначають К.Б. Левченко та О.А. Мартиненко, досвід залучення жінок до роботи в міліції та НКВС УСРР, накопичений під час громадянської війни показав, що жінки не тільки спроможні замінити чоловіків-міліціонерів на багатьох ділянках роботи, а й при виконанні певних завдань взагалі незамінні [6, с.8].

1 лютого 1928 р. відповідно до наказу Робітниче-селянської міліції УСРР «Про використання жінок в органах Робітниче-селянської міліції УСРР» № 14 було зазначено, що використання жінок в органах міліції можливо на роботах, які не вимагають фізичної сили та міцного здоров'я [10, с.22]. Варто зазначити, що у зазначений період забезпечення гендерної рівності було лише частковим. Так, наприклад, жінкам не надавали можливості займати керівні посади в міліції, а також не було створено відповідних умов для практичної реалізації їх професійного та психологічного потенціалу.

Масовий прийом жінок на службу до міліції відбувся у період Великої Вітчизняної війни, що зумовлено масовою мобілізацією на фронт та відповідно нестачею значної кількості особового складу міліції (чоловіків). Нестачу чисельності стали поповнювати жінки. Незважаючи на важкі часи, у перші ж роки Великої Вітчизняної війни було налагоджено підготовку і перепідготовку працівників правоохоронних органів, до яких активно залучалися жінки – співробітники ОВС. У 1944 р. кількість жінок-випускників – майбутніх працівників ОВС становила 188 осіб. Однак, проблемами кадрів в ОВС були: недостатня укомплектованість штатів, низький освітній рівень працівників, складність добору кадрів [11, с.22].

Значні зміни у кадровій роботі відбулися з прийняття Положення Совміна СРСР «Про подальше вдосконалення правового регулювання діяльності радянської міліції» від 8 червня 1973 р. [12] З метою покращення ситуації значні зусилля були спрямовані на підготовку висококваліфікованих кадрів в ОВС. Серед освітніх закладів, до персоналу якого входили і жінки, проводилась робота щодо вдосконалення навчального процесу майбутніми співробітниками ОВС з метою засвоєння матеріалу у сфері боротьби зі злочинністю в країні.

Після прийняття незалежності Україна ратифікувала низку міжнародних документів та прийняла ряд законодавчих актів, норми яких проголошують цінність прав людини, закріплюють принцип гендерної рівності та забороняють дискримінацію (Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14 грудня 1960 р., Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р., Конституція України (ст. 24), Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок» від 8 вересня 2005 р.).

Активне залучення жінок до служби в правоохоронних органах сприяє підвищенню ефективності діяльності цих органів, оскільки скорочується некомплект кадрів, заповнюються вакансії, зміцнюється морально-психологічний клімат у колективах, що, у свою чергу, дозволяє планомірно й стійко вирішувати правоохоронним органам поставлені перед ними державою завдання й забезпечувати належне виконання своїх функцій.

Проте наразі існують певні проблеми у забезпеченні гендерної рівності в ОВС України. Жінки частіше стають об'єктом знущань, протизаконного насильства з боку чоловіків, є факти втручання в їх особисте життя, жінки страждають від невмотивованих відмов щодо прийняття на службу. Жінки, що несуть службу в ОВС України, скаржаться на забезпечення форменим одягом, відсутність якісного медичного забезпечення, важку, громіздку і незручну конструкцію стандартних бронежилетів тощо. Водночас, існують і певні проблеми щодо забезпечення прав чоловіків, що працюють в ОВС України, зокрема порушуються соціально-трудові права чоловіків, чоловіки частіше стикаються з виконанням службових завдань, пов'язаним із ризиком для життя та здоров'я та ін.

Висновок. Ретроспективний аналіз забезпечення гендерної рівності в органах внутрішніх справ України дозволив визначити наступну періодизацію: I – доба Російської імперії (XIII ст. – початок XX ст.); II – Радянська доба (1917 – 1991 рр.); III – Сучасна доба (1991 – 2014 рр.). Доречно зазначити, що у період правління Російської імперії правова

дискримінація жінок, обмеження можливостей службового зростання на службі МВС, більш жорсткі критерії відбору, менша заробітна плата дозволяють судити про те, що, незважаючи на зростання кількості жінок-працівників ОВС на початку ХХ ст. уряд Російської імперії був ще далекий від забезпечення гендерної рівності, що вказувало на існування патріархальних тенденцій до приниження соціального статусу жінок.

Радянський період характеризується значним збільшення кількості жінок, які несли службу в ОВС, проте забезпечення гендерної рівності було частковим, що виражалося у відсутності відповідних умов для просування по службі, практичної реалізації професійного та психологічного потенціалу.

Перспективи подальшої роботи. Сучасний період відзначається активізацією законодавчого забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України, проте на практиці існує низка соціально-психологічних та організаційних проблем, які потребують комплексного статистичного та психологічного дослідження сучасного стану психологічного забезпечення гендерної рівності в ОВС України для виявлення типових форм гендерних стереотипів і упереджень, гендерних внутрішньо та міжособистісних конфліктів, їх причин та розробки оптимальних методів їх усунення. Отримана інформація дозволить виробити оптимальні методи психологічного забезпечення гендерної рівності в діяльності ОВС України з урахування специфіки служби, що дозволить підвищити рівень ефективності використання кадрового потенціалу.

Література

1. Праці 1-го Всеросійського жіночого з'їзду при Російському жіночому суспільстві в Санкт-Петербурзі 10-16 грудня 1908 р. [текст] : – Спб., 1909. – 450 с.
2. Устав про службу по визначенню від уряду [текст] : / Сост. Л.М. Роговин. – 1915. – С.ХХХП.
3. Правоохранительные органы государств-участников и партнеров [текст] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Policing Online Information System. – Назва титулу з екрану.
4. Российский государственный исторический архив. – Ф. 1282. – Оп. 2. – Д. 103.
5. Гарбуз Г.В. Женщины на государственной службе в России империи в начале ХХ в. [текст] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://cyberleninka.ru/article/n/zhenschiny-na-gosudarstvennoy-službe-v-rossii-v-nachale-xx-v> – Назва титулу з екрану.
6. Жінки в органах внутрішніх справ [текст] : / К.Б. Левченко, О.А. Мартиненко. – К., 2008. – 42 с.
7. Максименко Н.В. Адміністративно-правове регулювання службової діяльності жінок у міліції [текст] : дис. к.ю.н. 12.00.07 « адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ. – Кіровоград, 2010. – 233 с.
8. Червона газета [текст]. – 1919. – 26 травня.
9. Центральный государственный архив РФ. – ф. 393. – оп. 1. – буд. 85. – л. 220.
10. Збірник секретних наказів Робіничо-селянської міліції УСРР [текст]. – 1928. – № 14-29. – Арк. 29.
11. Михайленко П. НКВС – МВС – МОГП Української РСР (1946–1968 рр.) [текст] : / П. Михайленко, В. Довбня // Міліція України. – № 11. – 2005. – С. 20-22.
12. О дальнейшем совершенствовании правового регулирования деятельности советской милиции [текст] : Постановление Совмина СССР от 8 июня 1973 г. // Електронний ресурс : shieldandsword.mozohin.ru/documents/statement8673.htm. – Назва титулу з екрану.

Smirnova O., applicant of departments psychology and sociology

HISTORICAL ANALYSIS OF PROVIDING GENDER EQUALITY IN THE POLICE ON THE TERRITORY OF MODERN UKRAINE

This article focuses on a retrospective analysis of gender equality in the police on the territory of modern Ukraine. In the study authors first who defined periods of the formation of the Institute of Gender Equality in the police on the territory of modern Ukraine. The development of basic social stereotypes about gender equality in police was determined and studied historical attitude of managers and governments to attract women to serve in law enforcement. The results showed that despite the significant increase in legislative gender equality in the work of Internal Affairs, in practice there are a number of socio- psychological and organizational issues that require a comprehensive study of the current state of psychological gender equality in Ukraine to identify typical forms of gender stereotypes and prejudice, gender and internal interpersonal conflicts, their causes and develop best practices to address them. The information obtained will allow to develop optimal methods of psychological gender equality in the work of MIA of Ukraine-specific services that will improve the efficiency of use of human resources.

Key words: genesis, retrospective analysis, gender equality, police, law enforcement.